

1916 р. – переведений на посаду начальника відділу підготовки особового складу при XXV Корпусі (Гофмана). Займався питаннями підготовки поповнень і перепідготовки прибувшого після поранень і хвороб особового складу XXV-го корпусу. 1 лютого 1916 р. присвоєно звання майора. (1. Februar 1916 Major (active) 35 LIR) [13, с. 56].

1917 р. – 7 липня знову направлений на службу до 35-го ландверного полку, що був у складі 131-ї піхотної бригади 54-ї піхотної дивізії XXV корпусу, Німецької південної армії. За бойові дії 1917 р. нагороджений Орденом Залізної корони 3-го ступеня з мечами (28.09.1917 р.), а також Пруським Залізним хрестом 2-го ступеня.

1918 р. – наприкінці лютого XXV корпус перепідпорядковується 2-й австрійській армії. У березні, під час окупації України частинами австро-угорської та німецьких армій, майора Тарнавського призначають референтом (радником) по зв'язкам з місцевим населенням при штабі 54-ї піхотної дивізії. Деякий час він обіймає посаду помічника військового команданта Жмеринки, де розташовувався штаб XXV корпусу. Також, певний час, протягом весни 1918 р. майор Тарнавський посідає місце начальника табору бувших австро-угорських військовополонених у Росії (фільтраційний табір). 1 травня 1918 р. присвоєно звання оберстлейтенанта. У травні-серпні 1918 р. приймає участь у боях з частинами Червоної армії як командир тактичної полкової групи. У вересні призначається командиром батальйону 16-го ландверного полку у Гайсині (батальйон розташовувався у Тепліку) і підпорядковувався тій самій 54-й піхотній дивізії. Протягом вересня-жовтня мав короткотривалі призначення до 35-го ландверного полку і до 19-го ландверного полку (розташовувався коло Валнярки). Остаточо приділений до 16-го ландверного полку, з частинами якого у листопаді, після розвалу імперії,

прибуває до Кракова, де передає особовий склад у полковий кадр, а сам прямує до Львова.

За час своєї військової служби у Австро-Угорських збройних силах оберстлейтенант Мирон Тарнавський був нагороджений:

1. Ювілейною бронзовою медаллю на честь 50-ти річчя правління Франца Йосифа "SIGNUM MEMORIAE".
2. Ювілейним хрестом на честь 60-ти річчя правління Франца Йосифа "Militär-Jubiläumskreuz 1908".
3. Хрестом військових заслуг 3-го ступеня з мечами і військовими декораціями "Militärverdienstkreuze mit Kriegsdekoration und Schwertern".
4. Орденом Залізної корони 3-го ступеня з мечами "Orden der Eisernen Krone mit Schwertern".
5. Пруським Залізним хрестом 2-го ступеня.
6. Медаллю "За поранення" "Verwundetenmedaille".

Список використаних джерел

1. Вооруженные силы Австро-Венгрии. Часть I. – СПб., 1912.
2. [http://de.wikipedia.org/wiki/Militärschulwesen_\(Österreich,_1900\)](http://de.wikipedia.org/wiki/Militärschulwesen_(Österreich,_1900)).
3. Шухевич С. Моє життя: Спогади. – Лондон, 1991.
4. Тарнавський М. Спогади. – Львів, 2008.
5. Генерал-четар Мирон Тарнавський // Стрілець. – 1919. – 10 серпня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldnewspapers.com.ua/node/589>.
6. Байло А.Я. Мирон Тарнавський: військово-політичний портрет. – Львів, 2012.
7. k.k. Landwehrinfanterieregiment № 33 [Electronic source]. – Mode of acces: <http://www.mllorenz.at/>
8. Центральний державний історичний архів України, м. Львів. – Ф. 353. Легіон Українських Січових Стрільців. Опис 1, спр. 32. Списки командного складу 1916-1917рр., оп. 1, спр. 33. Списки офіцерів і під-офіцерів легіону за 1915 р.
9. http://uk.wikipedia.org/wiki/Вишкіл_УСС.
10. Schematismus für das k.u.k. Heer und für die k.u.k. Kriegsmarine 1896.
11. Schematismus der k.k. Landwehr und der k.k. Gendarmerie 1900.
12. Schematismus der k.k. Landwehr und der k.k. Gendarmerie 1913.
13. Ranglisten der k.k. Landwehr und der k.k. Gendarmerie 1918.

Надійшла до редколегії 14.07.14

А. Лосев, асист.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, Украина

СЛУЖБА МИРОНА ТАРНАВСКОГО В АВСТРО-ВЕНГЕРСКОЙ АРМИИ

Статья исследует проблему военной службы и профессиональной подготовки командного состава австро-венгерской армии на основе воспоминаний бывших офицеров австро-венгерской армии Мирона Тарнавского и Степана Шухевича.

Ключевые слова: австро-венгерская армия, австрийский ландвер, военная служба, профессиональная подготовка командного состава, порядок прохождения военной службы.

O. Losiev, Assistant

Lviv National Ivan Franko University, Lviv, Ukraine

MILITARY SERVICE OF MYRON TARNAVSKY IN AUSTRO-HUNGARIAN ARMY

The article traces the problem of military service and professional training command staff of Austro-Hungarian Army on the base of memoirs of former officers of Austro-Hungarian Army Myron Tarnavsky and Stefan Shukhevych.

Keywords: Austro-Hungarian Army, Austrian Landwehr, military service, professional training command staff, circumstances of military service.

УДК 94 (477) 1917

В. Лозовий, д-р іст. наук
Національний інститут стратегічних досліджень, Київ

СОЛДАТИ І ДЕСТАБІЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО СТАНОВИЩА: ВПЛИВ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ НА РЕВОЛЮЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ (1917 р.)

Основною проблемою даної статті є відтворення та аналіз ролі солдат у наростанні соціального екстремізму в 1917 році. Автор ставить завдання висвітлити передумови і розвиток масової антисоціальної поведінки солдат, з'ясувати її ментальну основу, відобразити процес трансформації соціальної психології солдат, що призвело до ескалації революційної стихії. З'ясовано, що дії солдатів не мали рис організаційно-оформленого політико-ідеологічного руху. Відтак згаданий рух має переважно кримінально-анархічний, а не революційно-політичний характер.

Ключові слова: Перша світова війна, солдати, Українська революція, дестабілізація.

Перша світова війна різко загострила соціальні та політичні суперечності в Російській імперії, що призвело до Лютневої революції 1917 року і повалення царизму. У воюючій країні, у розвитку подальших революційних

подій провідне місце займала армія. Особовий склад російської армії був переважно селянським, що відповідало соціальній структурі населення. Важливим чинником революційного процесу в 1917 р. був селянський

© Лозовий В., 2014

рух за "землю та волю". В українських губерніях, особливо ж прифронтових, солдатський та селянський рухи переплелися і створили вибухонебезпечну суміш майже повної деструкції цивілізованих суспільних відносин. Відтак, основною проблемою даної статті є відтворення та аналіз ролі солдат у наростанні соціального екстремізму в 1917 році. Автор ставить завдання висвітлити передумови і розвиток масової антисоціальної поведінки солдат, з'ясувати її ментальну основу, відобразити процес трансформації соціальної психології солдат, що призвів до ескалації революційної стихії.

Досліджувана проблема, її окремі складові знайшли певне відображення в радянській, зарубіжній українській та сучасній вітчизняній історіографії. Окремих аспектів зазначеної теми торкались у своїх роботах П.Голуб [4], М.Френкін [14-15], Н.Якупов [16], Д.Дорошенко [5], І.Мазепа [9], В.Верстюк [3], А.Ільюхов [6], В.Булдаков [2] та ін. Однак в запропонованому ракурсі дослідницька проблема майже не розглядалася.

Осмислення соціально-психологічної трансформації селянина в солдата, "людини землі" в "людину війни", дасть нам ключ до розуміння природи солдатської поведінки в період революційних катаклізмів. Коли селянин в якості солдата потрапляв на фронт, попервах участь у бойових діях викликала у нього значний психологічний шок. Відбувалась повна переоцінка моральних засад і релігійних цінностей: від християнського принципу "не убий" до воєнного імперативу "убий ворога". Вбивство ставало буденною справою, нівелюючи вищу цінність людського життя. Мародерство і пограбування мирного населення на захоплених у ворога територіях було самозрозумілим і допустимим. Руйнувались базові світоглядні селянські уявлення про гріх, зникав страх перед богом і людьми.

Після повалення царизму й утворення Тимчасового уряду та його структур на місцях, настрої широкого загалу військовослужбовців був оптимістичним в очікуванні позитивних змін, котрі принесе з собою революція. Чутки про майбутній переділ поміщицьких земель викликали у фронтовиків-селян прагнення пришвидшити встановлення миру, щоб встигнути на розподіл ділянок, і спровокували дезертирство.

Відомий наказ №1, виданий Петроградською Радою робітничих і солдатських депутатів, робив справжніми господарями військових частин обрані солдатами комітети, фактично знищивши владу офіцерів, що підірвало дисципліну і дало поштовх розвалу Збройних сил. Армія, як основна опора державної влади, розкладаючись, стала засобом її руйнації.

Військові частини захлеснула хвиля демагогічної агітації різних партій. Через неосвіченість, низьку політичну культуру солдати часто не розуміли смислу виголошеної ораторами промови [7, с. 92]. Популярністю користувались ті агітатори, які оперували сприйнятними для колишніх селян поняттями "земля", "воля", "кінець війни", тобто говорили те, що хотіли почути солдати. Ті ж оратори, хто намагався з'ясувати складність суспільної ситуації, доказував потребу вирішення всіх соціально-економічних питань законним шляхом, часто піддавались обструкції як прихильники буржуазії й поміщиків. Тут слід зазначити своєрідне сприйняття селянами та робітниками поняття "буржуазія". У дещо спрощеній, навіть примітивній соціальній ідентифікації експлуатованих класів "ми – вони", "свої – чужі", через агітацію ліворадикальних партій буржуазія набула демонічних рис всеохоплюючого зла, винуватця усіх бід країни. Буржуазія – це антипод трударя, означення соціального ворога. Якщо селяни (трудящі) відстоювали, як вони вважали, встановлення справедливості, тобто переділ

неправедної власності непрацюючих, то буржуазія (пани) була проти такого переділу, тобто проти справедливості. А оскільки революція санкціонувала цю справедливість, то "буржуазія – це контрреволюція". Тому звинувачення у належності до буржуазії або прислужництві їй нібито давало право на насильство щодо цих людей, щоб встановити "царство справедливості".

За декілька років війни, крові і смерті "армія в цілому була просякнута ненавистю до всього оточуючого, і передусім до командного складу" [10, с.78]. У надзвичайно складній ситуації опинилися офіцери, яких солдати вважали прибічниками старого режиму і ототожнювали з буржуазією. В офіцерах солдати бачили єдиних винуватців продовження війни і виміщували на них свою злобу. Офіцери фактично були відсторонені від командування і тероризовані солдатами, а військові комітети здебільшого лише виконували волю солдатської маси і не завжди користувались авторитетом. До того ж комітети, які хоч чимось не задовольняли особливий склад підрозділів, переобирались [11, с. 333, 345–349]. Все це створювало атмосферу безвладдя, непостійності й невизначеності. Накази виконувались лише в тому випадку, якщо вони не зачіпали безпосередньо солдатських інтересів. Декларована Тимчасовим урядом та різними партіями демократія розумілась як виконання будь-якої волі більшості і виродилась в охлократію, в домінування озброєної юрби, деструктивні вчинки якої (за селянським звичаєм) скріплювались круговою порукою. Своїх товаришів, що скоїли злочин, солдати здебільшого не видавали для суду або звільняли вже засуджених. Це формувало комплекс безкарності та всездозволеності.

Доповідні командування військових частин про настрої солдат дозволяють зробити висновок про значні зміни в їх соціальній психології після Лютневої революції 1917 р. З приходом нової влади більшість солдат-селян пов'язували райдушні надії: закінчення війни, демобілізація, розподіл поміщицької землі. А до демобілізації солдати сподівались на покращення свого становища і отримання добротного обмундирування, якісного харчування. Тим часом ситуація ще більше погіршилась. В умовах продовольчої кризи солдатський хлібний та цукровий пайок зменшився наполовину. Бувало, що супи варили з "іржавих" оселедців і сочевиці. Від поганого харчування в частини поширювалась цинга [8, с.155]. Превалювало невдоволення з приводу поганого постачання продовольством, амуніцією і навіть боеприпасами. А коли вояки бачили, що життя заможної частини населення, особливо ж у поміщицьких маєтках, на тлі загальної розрухи і солдатського злиденного існування було досить забезпеченим, це виводило їх з психологічної рівноваги, провокувало та посилювало соціальною ненависть та агресію.

Солдати вважали, якщо командування і влада не виконує своїх обов'язків, не забезпечує їх всім необхідним для служби, то й вони мають право не виконувати свої обов'язки і тому відмову від військових занять і виконання наказів досить часто мотивували нестачею обмундирування і харчів. Армійське командування констатувало, що солдати бажають миру за всяку ціну і на будь-яких умовах. Вони "страшенно бояться, що Установчі Збори ухвалять продовжувати війну "до переможного кінця", тому вирішили протестами і невиконанням наказів змусити уряд до негайного підписання миру. Солдати проводили численні збори, маніфестації, на яких вимагали припинення війни.

Психологічна спрямованість на мир породжувала чутки, у яких бажане видавалось за дійсне. Так, в Особливій армії Південно-Західного фронту уперто поширювались чутки, нібито 1 жовтня 1917 р. усі солдати

покинуть позиції. З чутками про скорий відвід частин з фронту неможливо було боротись.

Звичайно ж, чекаючи в найближчому часі миру, ніхто не хотів помирати. Відтак, на передовій відмічалися панічні настрої, солдати розбігалися при появі незначних ворожих формувань. Бувало, озброєні вояки збирались на мітинги і ухвалювали постанови не виступати на позицію. Ці директиви розповсюджували по інших підрозділах, що викликало ланцюгову реакцію непокори. Солдат, які все ж мали намір піти в окопи, залякували, що однополчани по ним відкриють стрілянину. Навіть своїм відверто злочинним діям солдати намагались надати позитивно-антивоєнного смислу і витлумачити їх як такі, що призведуть до миру. Крадіжки і грабунки, здійснені в лейб-гвардії Петроградського полку (Південно-Західний фронт) пояснювались тим, що їх метою було зменшити військові запаси і відповідно викликати необхідність покінчити з війною [11, с. 505, 507–510].

Рапорти командування констатували переважно, занепад духу, психологічну надломленість солдат, що пояснювалось впливом загальної розрухи, яка обурювала вояків. У зв'язку з десакралізацією влади, як синонімі порядків та стабільності, розвалом економіки і погіршенням ситуації в суспільстві відмічено нівеляцію патріотичних почуттів, агітацію за поразку Росії, посилення егоїстичних настроїв. Зазначалось, що "ніхто не бажає рахуватися з важким становищем країни і думає лише про себе і про мир". Інстинкт самозбереження домінував над почуттям обов'язку.

Відозви командного складу про підтримання порядку в частинах наслідків не мали, оскільки тлумачились солдатами як повернення до минулого, тобто до обмеження прав. "Офіцери", "дисципліна", "виконання наказів" – все це асоціювалось з ненависним царським режимом, у той час як революція дала свободу. А свобода бачилась, передусім, як втілення споконвічного селянського ідеалу волі, не як базової цінності цивілізованого суспільства, основаної на забезпеченні прав і демократичного волевиявлення громадян, а як відсутність контролюючих, стримуючих, соціально-організуючих установ, будь-яких структур державної влади і судових органів (по-народному – начальства), що мали право на легітимне насильство і обмеження сваволі натовпу. Згадані державні структури розглядались як вигадка панів для утримання в покорі народних мас.

Все це призводило до анархізації війська, оскільки констатувалось, що "в смислі дисципліни ніяких стримуючих начал немає" [11, с. 509, 512]. Відтак через падіння авторитету і сили влади, майже повну відсутність державного суду і права солдати відкинули моральні і юридичні норми цивілізованого соціуму, які частимим пов'язувались зі старим ладом і почали керуватись архаїчними поняттями правди та справедливості, що домінували в ментальності української сільської громади або російської общини. Втілення згаданих понять трактувалось як переділ майна заможних верств суспільства, що створювалось працею трудящих, тобто селянською працею. А оскільки в народному світогляді саме прикладена праця (передусім фізична) давала право на володіння майном, гасла лівих радикалів "грабуй на-грабоване!" та "беріть, це все ваше!" знаходили серед загалу солдат та селянства сприятливий ґрунт.

Світогляд і стиль поведінки солдата революційної доби визначали парадоксальне поєднання цінностей та норм світосприйняття сільської общини (громади) та мілітаризованої психології колективної агресивності, набутої під час війни.

Солдатів-фронтовиків фактично нічого не лякало і не стримувало: ані моральні поняття, ані перспективи

покарання. Вони не боялись в'язниці, оскільки там можна було хоча б залишитися живим [6, с. 95]. Не зважаючи на селянське походження більшості солдатів, частина з них на війні декласувалась і гадаючи, що зброя дає їм перевагу над оточуючими, дивилась на селян зверхньо: в кращому випадку, як на об'єкт агітації і повчань щодо влаштування сільського життя, в гіршому – як на об'єкт грабунку. Саме силу зброї і насильство більшість солдатів вважали основним аргументом у вирішенні суспільних проблем.

Солдатські сподівання на швидке припинення війни, демобілізацію і отримання землі не справдилися. У вересні 1917 р., після закінчення основних сільськогосподарських робіт, на селі спостерігається ескалація соціального екстремізму. У прифронтових губерніях України це перетинається і підсилюється з деструктивною поведінкою солдатської маси, що перебуваючи в стані стресу від війни та розрухи, виміщала свою агресію на мирному населенні, особливо ж на тій його частині, яку вважала буржуазією.

З початку вересня 1917 р. прифронтові губернії охопила хвиля погромів, грабунків, бешкетів. Переходячи від села до села, від повіту до повіту, вони швидко поширювались територією краю. Досить часто безчинства починались солдатами з вживання алкоголю для зняття стресу і приведення себе в "бойовий" стан. Так, 21 вересня 1917 р. в с. Карачієвці Подільської губернії прибули солдати і штаб Кексгольмського полку. Біля 1000 солдат підійшли до винокуреного заводу, змусили козаків-охоронців покинути пост і, пограбувавши склад, випили спирт. Після цього солдати підпалили завод, розкрадали майно службовців, деяких селян і священника, вирізали 100 свиней з поміщицького маєтку [18]. Полк був повністю неконтрольований, оскільки жодних спроб припинити неподобства не було зроблено ні з боку полкового комітету, ні з боку офіцерів.

Подільський губернський комісар описав типову картину ходу погромницьких акцій. Спочатку солдати грабують винокурні і розпивають спирт, потім до них приєднуються селяни і надалі "в нестямному стані ведуть руйнівну роботу" [17]. Солдати були своєрідним вірусом анархії, який поширював епідемію погромництва. Причому, виникнувши в одному місці, він швидко розповсюджувався на суміжні території. Рейд частин 2-го гвардійського корпусу лише Літинщиною супроводжувався розгромом та пограбуванням п'яти маєтків і фільварка. За останній тиждень вересня 1917 р. у повіті зазнали грабунку 20 об'єктів (маєтки, заводи, склади). Починались вони з приходом військових частин, коли окремі групи "п'яних і озвірілих солдат" за масової участі місцевого населення громили та підпалювали поміщицькі економії [19]. Про глибину розкладу російської армії свідчать факти участі у грабунках підрозділів, що надсилались у регіони для наведення порядку, тобто тих формувань, які вважались дисциплінованими та надійними.

Описано різні технології та мотиви провокування погромницьких дій. Подільська губернська влада звинувачувала передусім російських солдат, стверджуючи, що вони й починали грабунки, схилиючи до них селян агітацією нібито "в Росії давно вже всі господарства зруйновані і землю вже поділено" [17]. І лише після цього до солдат приєднувалось місцеве населення. Зазначалось, що коли частини відходили і впливу солдат на селян не було, населення починало розуміти хибність своїх дій і зносити пограбоване майно власникам. Робився висновок, якби в губернії дислокувались військові частини, комплектовані з місцевого населення, вони б не проводили руйнівної для краю діяльності. П. Скоропадський, навпаки, вважав, що грабунки провокували

селяни. Часто жінки натравлювали на маєток солдат, ті починали, а потім вже все село грабувало [12, с. 85].

Щодо мотивації погромницького руху, то вважалося, що солдати ставили перед собою дві мети. Першою метою був суто кримінальний грабунки хліба, худоби, коштовностей та іншого майна поміщиків, які тут же продавали місцевому населенню за незначну плату. Солдати вважали, що таким чином вони повертають собі ту частину матеріальних благ, якої недоотримали з вини влади, командування, злодіїв-постачальників та буржуазії-поміщиків. Реалізація другої мети, в розумінні солдат, набувала суспільно позитивного значення і акту встановлення соціальної справедливості. Вихідці з селян, вони розуміли хліборобську нужду в землі. Тому солдати плановірно знищували культурні поміщицькі господарства, щоб змусити власників швидше піти і передати землю селянам [17]. Стара селянська практика викурювання поміщиків з маєтків шляхом їх руйнації широко втілювалася в життя. Командуючий 7-ю армією генерал Ціхович у своєму наказі констатував, що особливо злочинною поведінкою відзначилися військові частини 3-ї гвардійської піхотної, гвардійської стрілецької дивізії та 23-ого запасного полку Південно-Західного фронту, які "гірше ворога повелись зі своїм мирним населенням" [5, с. 122].

На з'їзді губернських та повітових комісарів у Києві 16-17 жовтня 1917 р., де обговорювалась тема поширення анархії в Україні, зазначено, що найбільш постраждали прифронтові Волинська і Подільська губернії. Лєтчиківський повітовий комісар Карначев порівняв просування підрозділів деморалізованої російської армії з татарським наїздом. На їх шляху "знищено все: засіви, худобу, птахів, випущено воду із ставів, зруйновано оселі. Солдати гвалтували жінок. У тих повітах, де перейшло військо, zostалися по селах чорні обгорілі стовпи" [21; 1, с. 191]. Тобто солдати себе поводити гірше, ніж на завоюваній території. Подекуди це було схоже на тактику випаленої землі. В інших регіонах України також поширювався погромницький рух. Боротьбу з зазначеними явищами утруднювало те, що ліворадикальні діячі розглядали погромні акції крізь призму класової боротьби, як поширення та поглиблення революції, і навпаки, боротьбу з анархією кваліфікували, як контрреволюцію.

Наскільки погромницька діяльність легітимізувалася у свідомості солдат свідчить факт зборів 43-го Охотського полку, на яких обговорювалось питання про продовження або припинення грабунків. Врешті винесено резолюцію: "Грабунки повинні проводитися" [17].

Радянські історики будь-яку дію або виступ солдат після повалення царизму в 1917 р. кваліфікували як революційні, приписуючи їм політичне забарвлення. Ми вважаємо, що як революційні можуть трактуватися лише ті виступи та акції, що мали організований характер, політичний провід партії або організації та ставили за мету зміну суспільних відносин і структур існуючого ладу новими революційними відносинами та структурами.

У ході солдатського руху не ставилось якихось політичних або суспільно значимих цілей, енергія мас здебільшого спрямовувалась не на революційні перетворення, формування та зміцнення нових владних та со-

ціально-економічних органів, а навпаки, на їх деструкцію, повну руйнацію. Там, де в результаті зазначеного руху відбулись зміни в соціальній структурі та аграрних відносинах на селі (вигнання поміщика, розподіл майна, "чорний переділ"), він базувався не на модерно-ідеологічній основі певних партій, а на основі архаїчних селянських (більшість солдат були селянами) практик і суспільних цінностей.

Таким чином, дії солдатів не мали рис організаційно-оформленого політико-ідеологічного руху. В їх наміри не входила свідомо зміна суспільних та господарських порядків, а метою було привласнення або знищення чужого майна. Відтак згаданий рух мав переважно кримінально-анархічний, а не революційно-політичний характер.

Список використаних джерел

1. Боротьба за владу Рад на Поділлі (березень 1917 р. – лютий 1918 р.): [документи і матеріали / упоряд. І.І.Кириченко, І.В.Гарнага, Ц.М.Фірштейн]. – Хмельницький: Хмельницьке обласне газетне видавництво, 1957. – 308 с.
2. Булдаков В.П. Красная смута. Природа и последствия революционного насилия / В.П.Булдаков. – М.: РОССПЭН, 1997. – 376 с.
3. Верстюк В.Ф. Селянська проблема в політиці українських політичних сил та урядів // Історія українського селянства: Нариси в 2-х т. / НАН України; Інститут історії України / В. А. Смолій (відп.ред.). – К.: Наукова думка, 2006. – Т.1. – С.527-554.
4. Голуб П. А. Солдатские массы Юго-Западного фронта в борьбе за власть Советов / П.А.Голуб. – К.: Госполитиздат УССР, 1958. – 254 с.
5. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. Том 1. Доба Центральної Ради / Дорошенко Д. – К.: "Темпора", 2002. – 320 с.
6. Ильшов А.А. Роль солдат в революции 1917 года, или кто "делал" ре волытицы волюцию в Смоленской губернии // 1917 год в судьбах России и мира. Октябрьская революция: от новых источников к новому осмыслению [Сб. материалов междунар. науч. конф.] / С.В.Тютюкин (отв. ред.) и др. – М.: Ин-т рос. истории, 1998. – С.95-104.
7. Кабытов П.С. Русское крестьянство: этапы духовного освобождения / Кабытов П.С., Козлов В.А., Литвак Б.Г. – М.: "Мысль", 1988. – 237 с.
8. Коковихин М.Н. Большевики Юго-Западного // Октябрь на фронте. Воспоминания [Сб/ Сост. и науч. ред. канд. ист. наук П.А. Голуб. Предисл. д-ра ист. наук, проф. П.Н. Соболева]. – М.: Военное издательство, 1967. – 296 с.
9. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції 1917-1921 / Мазепа І. – К.: "Темпора", 2003. – 608 с.
10. Пирейко А. На фронте империалистической войны: Воспоминания большевика / Пирейко Александр Максимович. – М.: Старый большевик, 1935. – 100 с.
11. Революционное движение в русской армии. 27 февраля – 24 октября 1917 года. Сборник документов / Под ред. д-ра ист. наук Л.С. Гапоненко. – М.: "Наука", 1968. – 621 с.
12. Скоропадський П. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918. / Гол. ред. Ярослав Пеленський / П. Скоропадський. – Київ – Філадельфія: НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського. Інститут східноєвропейських досліджень НАН України, 1995. – 493 с.
13. Український національно-визвольний рух. Березень-листопад 1917 року. Документи і матеріали / Упоряд.: В.Верстюк (керівник) та ін. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003. – 1024 с.
14. Френкин М. С. Революционное движение на Румынском фронте. 1917 г. – март 1918 г. Солдаты 8-й армии Румынского фронта в борьбе за мир и власть Советов. / М.С.Френкин. – М.: Наука, 1965. – 368 с.
15. Френкин М. Русская армия и революция. 1917–1918 / М.С. Френкин. – Мюнхен: Logos, 1978. – 750 с.
16. Якупов Н.М. Борьба за армию в 1917 году (деятельность большевиков в прифронтовых округах) / Н.М. Якупов. – М.: Мысль, 1975. – 294 с.
17. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.1792, оп.1, спр.53, арк. 162–163.
18. Центральний державний історичний архів у м.Києві (далі – ЦДІАК України). – Ф.419, оп.1, спр. 7062, арк. 5–7.
19. ЦДІАК України. – Ф.419, оп.1, спр. 7065, арк. 1,3,6; Спр. 7068, арк.2.
20. ЦДІАК України. – Ф.419, оп.1, спр. 7068, арк. 4–4зв.
21. ЦДАВО України. – Ф.628, оп.1, спр.2, арк.57.

Надійшла до редколегії 14.07.14

В. Лозовой, д-р ист. наук

Национальный институт стратегический исследований, Киев, Украина

СОЛДАТЫ И ДЕСТАБИЛИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОГО ПОЛОЖЕНИЯ: ВЛИЯНИЕ ПЕРВОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ НА РЕВОЛЮЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ В УКРАИНЕ (1917 г.)

Основной проблемой данной статьи является воссоздание и анализ роли солдат в нарастании социального экстремизма в 1917 г. Автор ставит задание осветить предпосылки и развитие массового антисоциального поведения солдат, выяснить его ментальную основу, отобразить процесс трансформации социальной психологии солдат, приведшей к эскалации революционной стихии. Выяснено, что действия солдат не имели черт организационно-оформленного политико-идеологического движения. Поэтому упомянутое движение имело преимущественно криминально-анархический, а не революционно-политический характер.

Ключевые слова: Первая мировая война, солдаты, Украинская революция, дестабилизация.

V. Lozovyi, Doctor of History
National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine

SOLDIERS AND DESTABILIZATION OF SOCIAL AND POLITICAL SITUATION: WORLD WAR I INFLUENCE ON THE REVOLUTION PROCESSES IN UKRAINE (1917)

The main problem of this paper is to analyze the role play and soldiers in the growth of social extremism in 1917. The author sets the task to highlight the background and development of mass anti-social behavior of soldiers, to find out its mental basis, to reflect the transformation of social psychology soldiers that led to the escalation of revolutionary elements. Found that the actions of the soldiers had more organizational drawn political and ideological movement. Said motion was mostly criminal anarchist rather than revolutionary political.

Keywords: The First World War, soldiers, Ukrainian revolution, destabilization.

УДК 94 (477.83-25) "20"

В. Манзуренко, редактор
часопис "Однострій", Львів

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТІЛЬЦІ У ЛИСТОПАДОВИХ БОЯХ ЗА ЛЬВІВ

Стаття присвячена участі українського добровольчого військового формування австро-угорської армії – Українських Січових стрільців – в українсько-польській війні, що розпочалася у листопаді 1918 р. у Львові. Порівнюються військові сили української та польської сторін, що боролися за місто у цей час. Автор наголошує на історичному значенні та ролі УСС в історії боротьби українського народу за незалежність.

Ключові слова: Українські Січові стрільці, листопадові бої, українсько-польська війна, Галичина, Львів.

На початку листопада 1916 р. в Австрії сталася політична подія, яка мала великий вплив на розвиток української політичної думки. 4 листопада 1916 р. австро-угорський і німецький уряди проголосили створення самостійного польського королівства. Галичина мала бути відокремлена та перейти у становище федеративної складової частини Австрії. Внаслідок цього уряд і парламент у Відні не мали ніякого впливу на внутрішні справи Галичини та не могли контролювати польську адміністрацію. Це означало про передання українського народу в Галичині під повну владу поляків та про велику небезпеку у його подальшому розвитку.

Цим фактом австрійська влада засвідчила про своє справжнє ставлення до української справи. Від початку війни вона давала представникам української політичної еліти обіцянки і запевнення про поділ Галичини на український і польський автономні краї. Наприклад, прем'єр-міністр граф Карл Штірк (1859–1916) у своїй заяві від 7 листопада 1915 р. вказував, що під проводом цісаря відбулася коронна рада, на якій вирішено, що після війни наступить поділ Галичини на окремі національні автономні краї [1, с. 171].

Листопадовий акт був повним ударом для лояльних політиків, які репрезентували українську справу перед державними колами у Відні. Вони були надто великими оптимістами щодо відношення Австрії до українців та передавали ці настрої українському громадянству. Цей акт був тяжким ударом для українського народу, який зв'язував найскромніші надії з великим жертвами у війні. В той же час реакція січових стрільців не мала такого драматичного характеру, як у середовищі українського громадянства. Вони вже давно позбулися надій на сторонні сили поза власною нацією та на цісарську ласку, бо добре пізнали ціну австрійського союзника та перестали йому вірити. Вороже спрямування австрійської влади проти інтересів українського народу вперше поставило доцільність існування легіонерів, "бути чи не бути" та про сенс подальшої боротьби на стороні Австрії. Українська Бойова Управа звернулася до січових стрільців, де вказувалось, що вони не сміють сходити зі сцени боротьби народу за своє майбуття і не повинні дати вирвати зброю з рук. Далекоглядний сотник Дмитро Вітовський переконував старшин і стрільців, що Легіон потрібно зберегти як ядро майбутньої української армії. Українці почали старанно розбудовувати свій Легіон. Вони зібрали всіх стрільців, які були у відпустках, всіх, що одужали

після поранень, почали набирати добровольців, які проходили сувору німецьку школу військової науки і ставали першокласними вояками. До березня 1917 р. легіон УСС мав 8 сотень, включно з Гуцульською і Технічною.

Цього разу переміг інстинкт самозбереження. Почуття відповідальності наказало січовим стрільцям затримати зброю в своїх руках. Вони морально не зламались, а, навпаки, ще сильніше скріпили свої ряди, щоб зберегти Легіон до слушного часу. Війна з Росією ще не була закінчена, а вже відчувалось, що суперечки з поляками за Галичину перейдуть у збройний конфлікт.

Це передчуття виявилось правдивим, коли вночі з 31 жовтня на 1 листопада 1918 р. українські війська під командою Д. Вітовського від імені уряду Західноукраїнської Народної Республіки перебравли владу у Львові. В той час Легіон УСС за наказом австрійського штабу знаходився на Буковині. Його командний склад з більшістю сотень був розміщений в Чернівцях, один кіш стояв у Вижниці, дві сотні було приділено до прикордонної служби на Буковинсько-Бесарабському кордоні.

У вересні 1918 р. у Львові було створено таємну старшинську організацію, яка готувала військове повстання в Галичині. Всі свої плани вони будували на скупченні Легіону УСС в районі Львова, та цьому зашкодили впливові польські кола, які за допомогою австрійської влади не дали можливості Легіону вступити до Львова. В той же час польські історики стверджують, що австрійці разом з німцями підтримували українців в Галичині, допомагали їм організовувати повстання та для того спеціально стягували до Львова і Східної Галичини військові частини австрійської армії, які переважно складались з українців.

Польський політичний і державний діяч, перший голова відродженої польської держави Йозеф Пілсудський вказує, що австрійці, і зокрема цісар Карл, були ініціаторами та допомагали українцям у боротьбі з поляками за Львів. Він стверджує, що відповідальність за цю боротьбу несе цісар Карл, який спонукав до цього українців [2, с. 178].

Польський історик Роберт Махрай стверджує, що: "11 листопада більша частина Східної Галичини знаходилась у руках українців завдяки прихильності австрійців і німців... Перша допомога для поляків прийшла з Кракова. Відібрано Перемишль, який був зайнятий українцями за допомогою австрійців..." [3, р. 71, 73].